

Strasbourg, 21. jula 2009.

Povjerljivo
CPT (2009) 42

**IZVJEŠTAJ VLADI BOSNE I HERZEGOVINE NAKON AD HOC
POSJETE EVROPSKOG ODBORA ZA PREVENCIJU MUČENJA
I NEHUMANOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI
KAŽNJAVANJA
(CPT)**

Od 11. do 15. maja 2009. g.

Usvojen dana 10. jula 2009.g.

Dopis uz Izvještaj CPT-a

g. Zdenko Martinović
Ambasador
Stalni predstavnik B i H
u Vijeću Evrope
16 allée Spach
67000 Strasbourg

Strasbourg, 21. juli 2009.

Poštovani g. Martinović,

U skladu sa članom 10, stav 1 Evropske konvencije za zaštitu od mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, u prilogu šaljem izvještaj vladi Bosne i Hercegovine koji je sačinio Evropski odbor za prevenciju mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) nakon posjete Bosni i Hercegovini u periodu od 11. do 15. maja 2009. godine. CPT je na svojoj 69. sjednici održanoj od 6. do 10. jula 2009. godine, usvojio ovaj izvještaj.

U dodatku ovom izvještaju date su preporuke, komentari i zahtjevi za dostavu informacija potrebnih CPT-u. U vezi sa preporukama CPT-a, a imajući u vidu član 10. Konvencije, Odbor traži od vlasti Bosne i Hercegovine da u roku od **tri mjeseca** dostave odgovor sa iscrpnim izvještajem o poduzetim mjerama za sprovođenje preporuka. CPT vjeruje da će vlasti Bosne i Hercegovine u svom odgovoru dostaviti i svoja reagovanja na gore pomenute komentare i zahtjeve za informacijama, a koji su nabrojani u apendiksu.

Bilo bi veoma korisno da taj odgovor bude u elektronskoj formi.

Ako imate bilo kakvih pitanja u vezi sa izvještajem CPT-a, možete slobodno da mi se u svako doba obratite.

S poštovanjem,

Mauro Palma
Predsjednik Evropskog odbora za sprečavanje mučenja
ili nehumanog postupanja ili kažnjavanja

I. U V O D

A. Datum posjete i sastav delegacije

1. U skladu sa članom 7. Evropske konvencije za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (dalje u tekstu Konvencija), delegacija CPT-a posjetila je Bosnu i Hercegovinu u periodu između 11. i 15. maja 2009. godine. Odbor je ovu posjetu smatrao potrebnom u „datim okolnostima“ (cf. član 7, stav 1. Konvencije).

2. Bosnu i Hercegovinu su posjetili članovi CPT tima:

- Renate KICKER, 1. podpredsjednik CTP i vođa delegacije
- Wolfgang HEINZ
- Olivera VULIĆ

U timu su bili i Hugh CHETWYND iz Sekretarijata CPT-a i Clive MEUX, konsultant forenzičke psihijatrije, Oksford, Velika Britanija (ekspert), kao i slijedeći prevodioci:

- Ksenija KEIVANZADEH, prevodilac
- Vedad LIHOVAC, prevodilac
- Amira SADIKOVIĆ

B. Kontekst posjete

3. U svom izvještaju napravljenom nakon povremene posjete Bosni i Hercegovini iz marta/aprila 2007. godine, koji je dostavljen vlastima BiH u julu 2007, CPT je izrazila svoju ozbiljnu zabrinutost zbog činjenice da je Odbor morao da ponovi većinu svojih preporuka, posebno onih koje se odnose na pitanja zatvorskog i psihijatrijskog smještaja. Pored toga, CPT je istakao da neka osnovna strukturna pitanja urušavaju nastojanja da se osiguraju odgovarajući pritvorski uslovi i postupanje sa osobama lišenim slobode. Naprimjer, u vezi sa zatvorima, Odbor je ukazao na nedostatak politike upravljanja kompleksnim institucijama, adekvatnog sistema izvještavanja i nadzora, neadekvatno rukovođenje i učinak osoblja.

U gore pomenutom izvještaju, CPT urgira kod organa Bosne i Hercegovine da u znatnoj mjeri pojačaju svoje napore da poprave situaciju u smislu preporuka Odbora, a u skladu sa članom 3. Konvencije.

4. Odgovor koji su organi Bosne i Hercegovine dostavili na izvještaj iz 2007. godine, nije na adekvatan način tretirao mnoge probleme na koje je Odbor ukazivao. Ovaj odgovor posebno nije umanjio zabrinutost Odbora u odnosu na greške zapažene

u sistemima zatvorskih ustanova. Nadalje, informacija koja se odnosi na postupanje sa forenzičko-psihijatrijskim pacijentima, ukazuje da postoji neznatno poboljšanje u tom smislu; isto tako, bili su očigledni znaci inercije u pogledu izgradnje jedinstvene institucije za cijelu zemlju.

Zbog svega što je navedeno, CPT je odlučila da učini jednu *ad hoc* posjetu Bosni i Hercegovini da istraži koje su mjere vlasti BiH poduzele na sprovođenju preporuka koje je nakon periodične posjete u martu/aprilu 2007. dostavila. CPT je isto tako imala namjeru da obavi razgovore na visokom nivou sa odgovarajućim državnim i entitetskim tijelima u cilju poboljšanja njihove saradnje sa Odborom, a u smislu člana 3. Konvencije.

U tom smislu, delegacija se fokusirala na zatvorske uslove i postupanje sa zatvorenicima, kako u istražnom zatvoru tako i zatvoru u kojem su već presuđeni zatvorenici. U tom kontekstu, ona je izvršila procjenu napretka u pogledu službi zdravstvene njege u zatvorima i ispitala mjere koje su poduzete na obezbjeđenju sigurnosti pritvorenika i osoblja koje radi u zatvorima koje je delegacija posjetila. Posebna pažnja je posvećena trenutnoj situaciji u kojoj su smješteni forenzički i akutni psihijatrijski pacijenti. Na kraju posjete, delegacija je održala iscrpne razgovore sa relevantnim vlastima, vezane za odgovor na izvještaj o periodičnoj posjeti iz 2007. godine kao i o informacijama vezanim za rezultate posjete u 2009. godini.

C. Institucije u kojima je obavljena posjeta

5. Delegacija je posjetila slijedeće zatvore:

Zatvorske institucije

Federacija Bosne i Hercegovine

- Istražni zatvor u Sarajevu
- Zatvor zatvorenog tipa u Zenici

Republika Srpska

- Odjel za maloljetnike pri zatvoru u Istočnom Sarajevu

Psihijatrijske institucije

Federacija Bosne i Hercegovine

- Forenzičko psihijatrsko odjeljenje zatvora u Zenici

Republika Srpska

- Psihijatrijska klinika Sokolac

D. Saradnja

6. Tokom posjete delegacija je imala konsultacije na državnom nivou, sa Safetom HALILOVIĆEM, ministrom za ljudska prava i izbjeglice i Srđanom ARNAUTOM, zamjenikom ministra pravde, kao i sa nekim od visokih službenika iz ovih ministarstava. Na entitetskom nivou, delegacija se susrela sa Nedžadom BRANKOVIĆEM, premijerom, Safetom OMEROVIĆEM, ministrom za zdravlje i Feliksom VIDOVIĆEM, ministrom pravde iz vlade Federacije Bosne i Hercegovine, kao i sa visokim zvaničnicima iz Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske. Razgovori su održani i sa državnim Obudsmenima Jasminkom DŽUMHUR i Ljubomirom SANDIĆEM, sa Visokim predstavnikom i specijalnim predstavnikom Evropske unije, Valentinom INZKO.

7. Delegacija je tokom posjete imala veoma dobru saradnju sa svim organima Bosne i Hercegovine i to na svim nivoima. Delegacija je zapazila da su vlasti svim zainteresovanim dali jasne informacije o mandatu i ovlastima Odbora; shodno tome, delegacija je imala neometan prilaz svim institucijama koje je željela da posjeti, dokumentaciji koju je željela da vidi kao i pojedincima sa kojima je željela da razgovara. Delegacija posebno želi da se zahvali oficiru za vezu sa CPT, Minki Smajević, na njenoj pomoći tokom posjete Bosni i Hercegovini.

8. Ne treba posebno napominjati da princip saradnje o kojem se govori u Konvenciji podrazumijeva da informacije koje država dostavlja u svom odgovoru moraju biti pouzdane. Ipak, tokom posjete u 2009. godini, delegacija CPT-a je otkrila da su netačne neke od informacija u odgovoru na izvještaj CPT-a za 2007 godinu.

Naprimjer, na završetku posjete koja je obavljena 2007. godine, CPT je odmah dao primjedbu vezano za član 8. stav 5. Konvencije i zatražio od mjerodavnih organa da izbace iz upotrebe 3 ćelije-samice (73b, 77 i 80) klove se nalaze u Istražnom zatvoru u Sarajevu i to zbog loših uslova u tim samicama. Vlasti Bosne i Hercegovine su, u svom dopisu od 31. maja 2007. godine, obavijestile Odbor da se ove ćelije više ne koriste zbog renoviranja. Međutim, delegacija CPT-a je ustanovila da su ove ćelije i dalje u upotrebi iako se nalaze u istom stanju kao i dvije godine ranije (vidi tačku 33. dalje u tekstu). **CPT vjeruje da će vlasti obezbijediti tačne informacije koje budu dostavljane ubuduće u odgovorima Odboru.**

9. Dalje, kao što je CPT ranije naglašavao, princip saradnje takođe zahtijeva poduzimanje odlučnih akcija radi popravljavanja situacije u skladu sa preporukama Odbora. Nažalost, vlasti su usvojile samo neke djelomične mjere kao odgovor na preporuke koje je dao Odbor prilikom ranijih posjeta. CPT pozdravlja poduzete akcije, međutim, osnovne mjere koje su potrebne radi poboljšanja situacije, u posjećenim zatvorima, recimo, još uvijek nisu preduzete. Vlasti moraju uložiti više napora da se pozabave rješavanjem sistemskih nedostataka koje imaju odraza na rad zatvora; to, između ostalog, zahtijeva bolju saradnju i koordinaciju među relevantnim

ministarstvima i vladinim organima. Konstatujući ovakvo stanje stvari, Odbor je bio primoran da ponovi mnoge od ranijih preporuka.

Imajući u vidu član 3. Konvencije, CPT poziva vlasti Bosne i Hercegovine da znatno pojačaju napore radi poboljšanja ove situacije u smislu preporuka koje je dao Odbor.

CPT mora naglasiti da, u slučaju upornog neizvršavanja njegovih preporuka od strane domaćih organa, Odbor neće imati drugi izbor nego da razmotri pribjegavanje proceduri koja je predviđena članom 10, stav 2. Konvencije.¹ Odbor vjeruje da će ovakav korak biti nepotreban nakon što vlasti poduzmu akcije u skladu s preporukama ovog izvještaja. Odbor će pažljivo pratiti mjere koje su poduzete u skladu sa njegovim preporukama, posebno u cilju unapređenja sigurnosti i obezbjeđenja u zatvoru Zenica, poboljšanja uslova za pritvorenike u istražnom zatvoru, obezbjeđenja odgovarajućih pritvorskih uslova za maloljetnike u Federaciji Bosne i Hercegovine i poboljšanja brige i liječenja forenzičko psihijatrijskih pacijenata.

¹ Član 10, stav 2 glasi: “Ako strana ugovornica ne saraduje ili odbija da popravi situaciju u skladu sa preporukama Odbora, Odbor može dvo-trećinskom većinom svojih članova donijeti odluku, nakon što je strana ugovornica imala priliku da objavi svoje stavove, da se javno oglasi po tom pitanju”

ČINJENICE UTVRĐENE TOKOM POSJETE I PREDLOŽENE MJERE

A. Zatvorske institucije

1. Preliminarne primjedbe

10. U izvještaju nakon posjete 2007 godine, CPT je ukazala na ozbiljnu zabrinutost u pogledu uslova koji vladaju u zatvorima koje je posjetila, posebno loše postupanje sa pritvorenima, naizgled nekontrolisano nasilje među zatvorenima, loši materijalni uslovi, odsustvo svrsishodne organizacije, nedostatak rukovodnog kadra, neodgovarajuća medicinska zaštita i nedostatak vanjske kontrole. Nadalje, izgleda da ne postoji određeni strateški prilaz u planiranju jedne dosljedne i sveobuhvatne politike u cilju reforme zatvorskog sistema u Bosni i Hercegovini, koji bi omogućio da ustanova spremno odgovori na očekivani porast broja zatvorenika i zahtjevnijeg profila zatvorenika (napr. osobe osuđene za ratni zločin ili povezanost sa organizovanim kriminalom).

11. Odgovor koji su organi Bosne i Hercegovine dali na izvještaj iz 2007. godine, nisu uvjerali CPT da je poduzeta efikasna akcija radi rješavanja sistemskih problema u zatvorima. Zbog toga je Odbor odlučio da ponovo posjeti *Istražni zatvor u Sarajevu i Zatvore u Zenici*², kao i novootvoreni *Odjel za pritvor maloljetnika koji je otvoren u okviru zatvora u Istočnom Sarajevu*.

2. Loše postupanje sa zatvorenima (zlostavljanje)

12. Najveći broj zatvorenika sa kojim je vođen razgovor tokom posjete 2009. godine nije imao pritužbe na postupanje od strane zatvorskog osoblja.

Ipak, postojale su neke pritužbe na maltretiranje od strane zatvorskih stražara u *Istražnom zatvoru u Sarajevu*. Pritužbe su se odnosile na grupu zatvorenika koji su pobjegli iz poluotvorenog odjela zatvora u Ustikolini, dana 10. marta 2009; u roku od nekoliko dana nakon bijega, policija ih je uhapsila i dovela u *Istražni zatvor u Sarajevu*. Zatvorenici su navele da su ih zatvorski službenici udarali nogama i šakama na stepeništu zatvora, koje nije pokriveno kamerama za video-nadzor, kao kaznu što su pobjegli iz Ustikoline.

Nadalje, i u *zatvoru Zenica* primljeno je i nekoliko pritužbi na loše postupanje od strane zatvorskih čuvara. Isto kao i 2007. godine, pritužbe su se odnosile na loše postupanje tokom prebacivanja u disciplinsko krilo na drugom spratu Paviljona II ili unutar njega (na stepeništu ili u jednoj od dvije specijalne ćelije). Uglavnom su se

² Vidi CPT/inf(2004) 40, tačke 40-41 i 64-68 radi opisa ovih zatvora.

žalili na udarce nogom, šakom ili udarce pendrekom, i to se, izgleda dešavalo noću, kada upravnik odjela nije na dužnosti.

Kad govorimo o tome, treba priznati da su zatvorenici sa kojima je delegacija CPT govorila u zatvoru Zenica, naveli se ovo zlostavljanje od strane zatvorskog osoblja u znatnoj mjeri smanjilo u odnosu na 2007. godinu. To su potvrdili i neki od članova osoblja, koje je informisalo delegaciju da je nedavno imenovani direktor zatvora Zenica poduzeo korake da disciplinuje svaku vrstu zloupotrebe za koju sazna.

Preporuka CTP-a je da relevantni organi nastave upućivati osoblju u Istražnom zatvoru Sarajevo i zatvorima Zenica jasnu poruku da fizičko maltretiranje zatvorenika nije dozvoljeno i da će strogo kažnjavati.

13. Informacije koje je delegacija dobila u *zatvoru Zenica* 2009. godine, ukazuju da vlada jedna atmosfera koja dovodi do zastrašivanja i nasilja među samim zatvorenicima, i da zatvorsko osoblje još uvijek nema efikasnu kontrolu nad ovom ustanovom. Veliki broj incidenata nasilja na koji je delegaciji skrenuta pažnja, što je izgleda svakodnevna pojava u zatvoru Zenica, dovelo je do toga da se mnogi zatvorenici i osoblje osjećaju nesigurnim.

Na primjer, sedmicu dana pred dolazak delegacije u posjetu, jednog zatvorenika je napalo nekoliko zatvorenika u prijemnom odjelu (Paviljon I), i završio je u bolnici sa, između ostalog, slomljenim nosom; drugi zatvorenik, koji pati od epilepsije, pokazao je povrede na leđima, koje ukazuju da je udaran nekim dugačkim i tvrdim predmetom, navodno, dok je imao napad³. Ostali incidenti se odnose na šest zatvorenika koji su zašivali usne, dva zatvorenika koji su protestirali na krovu zatvora i jedan koji pokušao da se objesi. Pregledanjem „Knjige incidenata“, potvrđeno je da su incidenti ove vrste gotovo tipični.

Dalje, pojedine grupe i dalje kontrolišu dobar dio zeničkog zatvora, čineći ostalim zatvorenicima život posebno opasnim i neprijatnim zbog prijetnji nasiljem, uzimanjem reketa i rasturanjem droge.

14. U svom izvještaju od 2007. godine, CPT je dao relevantnim organima preporuke da sačine jedan detaljan plan za rješavanje problema nasilja među zatvorenicima. Posebno je naglašeno, da temelj takve strategije, u cilju efikasnosti, mora biti zapošljavanje dovoljnog broja osoblja kako bi mogli da na odgovarajući način vrše svoju dužnost.

Nalaz posjete u 2009. godini ukazuje da, osim nekih mjera za ublažavanje situacije, kao što je osnivanje odjela sa visokim stepenom sigurnosti (Paviljon VI

³ Direktor zatvora Zenica informisao je delegaciju o ovom slučaju i da je pokušao da istraži šta se desilo.

zeničkog zatvora), nije sačinjen nikakav detaljan plan. Nadalje, ništa se nije poduzelo na eliminisanju osnovnih slabosti koje su omogućile širenje nasilja među zatvorenicima. Situacija u pogledu osoblja očigledno je ostala kritična i dalje (vidi poglavlje 4, dalje u tekstu); permanentna pretrpanost (vidi poglavlje 5.) ne dozvoljava pažljivu procjenu, klasifikaciju i dodjelu ćelija unutar zatvorske populacije; postojanje velikih kolektiva koji imaju i po 60 zatvorenika u pregrađenim spavaonicama bez prisustva osoblja i uz slabi nadzor, dovela je do toga da u takvim prostorima kontrolu vrše „snažniji“ zatvorenici; i nedostatak drugih zatvora visokog stepena sigurnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine otežava premještaj zatvorenika iz Zenice u neku drugu zatvorsku ustanovu.

CPT ponovo preporučuje relevantnim organima da naprave jedan detaljan plan za smirivanje nasilja među zatvorenicima u zatvoru Zenica, kao što je detaljno opisano u tačkama 50. i 51. izvještaja o posjeti iz 2007. godine.

15. Nadalje, veoma je važno da zatvorska uprava detaljno ispita sve relevantne informacije vezane za navodno zastrašivanje i nasilničko ponašanje među zatvorenicima za koje imaju saznanja i, tamo gdje je moguće, treba pokrenuti postupak. Nedostatak odgovarajuće reakcije od strane zatvorske uprave može stvoriti klimu, u kojoj zatvorenici koji su skloni maltretiranju drugih zatvorenika, mogu brzo postati uvjereni, i to s razlogom, da se mogu nekažnjeno tako ponašati. U vezi s ovim, novo rukovodstvo zeničkog zatvora je poduzelo korake da ispita slučajeve nasilja među zatvorenicima. Takođe je veoma važno da slučajevi koje tužilaštvo dostave zatvorske vlasti budu predmet efikasne istrage.

CPT preporučuje da zatvorske vlasti ulažu daljnje napore kako bi otkrile i pratile slučajeve zastrašivanja i nasilja među zatvorenicima, i da tužilac marljivo istraži ovakve slučajeve koje mu dostavi zatvorska služba. CPT bi naročito želio da bude informisan o poduzetim istražnim mjerama i njihovim rezultatima, uključujući i sve disciplinske mjere koje su vezane za povrede koje je pretrpio zatvorenik epileptičar o čemu je bilo govora u tački 13 gore u tekstu.

3. Odjeljenje visokog nivoa sigurnosti u zatvoru Zenica

16. U vrijeme posjete u upotrebi je bilo 8 ćelija sa po dva zatvorenika na prvom spratu pavilona VI, kao odjela sa visokim stepenom sigurnosti za smještaj problematičnih zatvorenika kao i zatvorenika kojima je potrebna zaštita od drugih zatvorenika. Još 20 zatvorenika ovih kategorija trebalo je da budu smješteni u preostalim sedam ćelija na prvom spratu, nakon izmještanja forenzičko-psihijatrijskih pacijenata u zgradu izvan kruga zatvora, dan prije posjete delegacije (vidi poglavlje B.3 dalje u tekstu). Dalje, nadati se da će biti dovoljno sredstava da se objekat gdje je ranije bio bolnički i forenzičko-psihijatrijski odjel, preuredi u drugi odjel visokog stepene sigurnosti. Zatvorsko rukovodstvo je obavijestilo delegaciju da već ima spisak od 50 zatvorenika koji imaju uslove za smještaj u ovom novom odjelu.

17. Postojeći odjel od 8 ćelija, koji je otvoren u avgustu 2007, u osnovi služi za ograničavanje kretanja kako bi se neki zatvorenici izolirali od ostalog dijela zatvorske populacije.

Ćelije (12 m²) u kojima su smještene po dva zatvorenika, sa pregrađenim sanitarnim čvorom, namještne su (dva kreveta, lični ormarići, sto i stolica) i u zadovoljavajućem su stanju. Međutim, osim dva sata fiskulture dnevno na otvorenom, u manjim grupama (osim kad je loše vrijeme), i mogućnosti svakodnevnog tuširanja, zatvorenici su zatvoreni u ćelijama po 22 sata dnevno. Nemaju nikakvih aktivnosti i veći dio vremena provode gledajući televiziju i DVD.

18. CPT smatra važnim da još jednom naglasi da zatvorenici koji su duže vremena smatrani visoko rizičnim osobama, treba da u okviru svojih pritvorskih jedinica, imaju malo labaviji režim kao nadoknadu za stroge zatvorske uslove. Posebno je potrebno da imaju mogućnost kontakta sa ostalim zatvorenicima u tom odjelu i da imaju izbor u pogledu svojih aktivnosti (njegujući na taj način osjećaj nezavisnosti i lične odgovornosti). Aktivnosti bi trebale biti što raznovrsnije (obrazovne, sportske, stručne, itd.). Iz gore navedenog je jasno da ovakvi uslovi ne postoje u odjelu visoke sigurnosti u zatvoru Zenica.

Takođe je važno da osoblje koje radi u odjeljenju visokog stepena sigurnosti posjeduje potrebne vještine i znanje za rad u takvom okruženju, i da postoji multidisciplinarni tim za rad i podršku zatvorenicima smještenim u taj odjel. Treba izgrađivati pozitivne odnose između osoblja i zatvorenika. Ovo nije samo u interesu humanog postupanja sa zatvorenicima nego i u cilju održavanja efikasne kontrole i sigurnosti i bezbjednosti osoblja. Još jednom ponavljamo, ovi uslovi u zeničkom zatvoru nisu ispunjeni. Postojeće odjeljenje sa osam ćelija ima stalno samo jednog zatvorskog stražara; takav razmjer popunjenosti osoblja je neprihvatljiv s obzirom na profil zatvorenika i zadatke koje ima zatvorski službenik, što uključuje redovno otvaranje vrata ćelija radi davanja hrane, raspodjelu pošte ili pratnja zatvorenika na tuširanje. Pored toga, niko od zatvorskih stražara koji rade u odjelima visokog stepena sigurnosti nije prošao specijalnu obuku za obavljanje svojih zadataka.

CPT preporučuje da vlasti obezbijede neophodna sredstva za otvaranje drugog odjeljenja visokog stepena sigurnosti i da pritom imaju u vidu gore navedene primjedbe. Što se, pak, tiče postojećeg odjela, treba poduzeti odgovarajuće mjere u kreiranju jednog smislenog režima za sve zatvorenike kao i popunjavanja osobljem.

19. U skladu sa članom 99. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (LECS) Federacije Bosne i Hercegovine, zatvorenik, koji predstavlja ozbiljnu prijetnju sigurnosti, može biti stavljen u izolaciju u periodu do tri mjeseca, a na prijedlog direktora zatvora, koji odobrava ministar pravde. Postoji pravo žalbe u roku od 15 dana. Međutim, pravni osnov za smještaj u odjel visokog stepena sigurnosti u zeničkom zatvoru, koji nije obuhvaćen članom 99. Zakona (LECS), nije jasan.

Zatvorenici se trenutno šalju u ovaj odjel zeničkog zatvora nakon konsultacija obavljenih između odjela sigurnosti i odjela za liječenje. Dalje, ne postoji mogućnost žalbe, smještaj u tom odjelu nije vremenski ograničen; treba napomenuti da većina zatvorenika boravi u odjelu više od tri mjeseca. Isto tako, treba napomenuti da mjesečno ocjenjivanje zatvorenika u ovom odjelu vrši osoblje odjela za sigurnost i odjela za liječenje (tretmane) bez konsultiranja zatvorenika, i ne postoje individualni planovi kojima bi se zatvoreniku pomoglo da unaprijedi svoje ponašanje.

CPT je već naglasila da mora postojati jasna pravna osnova za smještanje zatvorenika u odjel visokog stepena sigurnosti, uz slijedeće garancije:

- Zatvoreniku, kojeg se planira poslati ili koji je već smješten u odjeljenje visokog stepena sigurnosti ili kome treba produžiti boravak u tom odjelu, mora se dati mogućnost da izrazi svoje mišljenje o tome, nakon što je pismenim putem obaviješten o razlozima takve odluke (podrazumijeva se da je opravdano zatvoreniku ne otkrivati specifične sigurnosne detalje);
- Potrebno je redovno preispitivati držanje zatvorenika u odjelu visokog stepena sigurnosti (po mogućnosti jednom u tri mjeseca);
- Zatvorenik ima pravo da uloži pritužbu neovisnom organu protiv nametnutog ili produženog smještaja u odjeljenju visokog stepena sigurnosti.

Preporuka CPT-a organima Bosne i Hercegovine je da poduzmu odgovarajuće korake i obezbijede definisanu pravnu osnovu zajedno sa određenim garancijama i jednim definisanim postupkom ocjenjivanja radi smještanja zatvorenika u odjel visokog stepena sigurnosti u zatvoru Zenica, a u svijetlu gore iznesenih primjedbi.

4. Osoblje zatvora u Zenici

20. U svom izvještaju od 2007. godine, CPT je nglasio važnost da svaki zatvor ima dovoljan broj dobro obučenog osoblja koje je raspoređeno na efikasan način. CPT je preporučio da se nivo popunjavanja osobljen revidira i tako osigura da je broj zaposlenih zatvorskih stražara dovoljan kako bi osoblju obezbijedio sigurnost, kao i fizički i mentalni integritet zatvorenicima.

21. U zatvoru Zenica od 2007. godine, zaposleno je dodatnih 50 zatvorskih stražara. Međutim, još 40 mjesta je nepopunjeno, a ukupan broj kadra je krajnje neizvjestan. Broj zatvorskih stražara ranije je bio na opasno niskom nivou, što je ilustrovano činjenicom da:

- Samo dva zatvorska čuvara nadziru do 500 zatvorenika u otvorenom dvorištu svako popodne;
- Dva čuvara nadgledaju oko 300 zatvorenika smještenih na prvom i drugom spratu Paviljona I; treba takođe napomenuti da su zatvorenici na svakom

spratu smješteni u tri odvojena *kolektiva*, od kojih svaki ima spavaonice sa više kreveta;

- U odjelu visokog stepena sigurnosti je uvijek prisutan samo jedan stražar.

Preporuka CPT-a Federaciji Bosne i Hercegovine je da se poduzmu mjere radi obezbjeđenja sredstava za zapošljavanje nedostajućih 40 zatvorskih stražara u zatvoru Zenica, i nakon toga, da se izvrši procjena koliko je još osoblja potrebno da bi zatvor bio siguran i bezbjedan.

22. Paralelno sa povećanjem broja zatvorskih stražara putem stroge procedure zapošljavanja, treba osmisliti i realizirati i jedan program nastave i obuke, koje osoblju pruža potrebne vještine i znanje. Ovo podrazumijeva i program početne obuke i redovne obuke radi osvježavanja znanja, kao i obuku u naprednijim vještinama (npr. za ublažavanje konflikta i intervencije kod samoubistava). Iz zapažanja CPT delegacije evidentno je da veliki broj stražara u zeničkom zatvoru nije adekvatno obučen za obavljanje svojih zadataka, a pogotovo da nije obučen u osnovnim vještinama kao što su kontrola i obuzdavanje.

Pored toga, veoma je važno da osoblje ima stalnu podršku i pomoć, kroz obuke, ali i u pogledu njihovog psihološkog stanja, kako bi se izbjegla stanja „iscrpljenosti“ i odlazak većeg broja osoblja na bolovanje⁴. Trenutno, osoblje zatvora u Zenici nije u mogućnosti da pohađa kurseve obuke zbog malog broja zaposlenih, od kojih većina stalno radi prekovremeno. Ovakvo stanje stvari ne doprinosi efikasnom upravljanju i kontroli cijelog zatvora.

CPT preporučuje da vlasti kreiraju jednu sveobuhvatnu politiku u vezi sa ljudskim resursima u zatvoru Zenica, koja bi obuhvatala početnu obuku, redovne kurseve radi osvježavanja znanja, specijalističke kurseve, kao i stalnu podršku. Dalje, CPT očekuje informaciju o održavanju obuke na državnom i/ili entitetskom nivou.

23. CPT je svjestan da je Federacija Bosne i Hercegovine predmet stand-by aranžmana sa Međunarodnim monetarnim fondom, što povećanje troškova administracije čini veoma teškim. Ipak, Odbor brine o sigurnosti i dobrobiti zatvorenika i osoblja u zeničkom zatvoru, a država je dužna da se brini za ono što je u njenom domenu. Ulazak u neophodne investicije radi sigurnosti i bezbjednosti u zeničkom zatvoru i okolini predstavlja dobro uloženi novac, imajući na umu šta bi se moglo dogoditi u slučaju da osoblje izgubi kontrolu nad institucijom.

⁴ Delegacija je informisana da, u prosjeku, oko 15 stražara je svakog mjeseca na bolovanju u zatvoru Zenica

5. Uslovi koji vladaju u zavorima u kojima je obavljena posjeta

a. materijalni uslovi

24. U *zatvoru Zenica*, koji zvanično ima kapacit od 633 zatvorenika, u vrijeme posjete bilo je smješteno 764 zatvorenika. Paviljoni, koje je delegacija posjetila, generalno govoreći, bili su u prihvatljivom stanju, što je dobro, imajući u vidu neizbježno ružičanje zbog prenatrpanosti.

Nasuprot tome, renoviranje je potrebno većini ćelija u Istražnom zatvoru Sarajevo, a posebnu pažnju treba obratiti poboljšanju sanitarnih čvorova i higijene, pregrađivanjem toaleta unutar ćelija, i nabavci kuhinjskih plakara za hranu koju zatvorenicima donose članovi porodica. I pored činjenice da je u istražnom zatvoru boravio manji broj pritvorenika nego što je zvanični kapacitet (u vrijeme posjete bilo je 95 pritvorenika, a kapacitet iznosi 110 pritvorenika), mnogi od njih su držani u tjeskobnim uslovima, što u kombinaciji sa stanjem trošnosti i nehigijene, rezultira u vrlo lošim zatvorskim uslovima.

CPT preporučuje relevantnim organima da se uključe u program renoviranja ćelija u Istražnom zatvoru u Sarajevu. Pored toga, potrebno je u oba posjećena zatvora obezbijediti minimalno 4 m² po zatvoreniku u višekrevetnim ćelijama.

b. režim

25. Još od posjete CPT 2007. godine, ništa nije urađeno na popravljajući režima za pritvorenike u istražnom zatvoru. U *Istražnom zatvoru Sarajevo*, pritvorenici i dalje nemaju radnih obaveza ili rekreacijskih aktivnosti i samo imaju svakodnevnu fizikulturu na otvorenom u trajanju od najviše 45 minuta. Još gora situacija je bila sa dva maloljetnika čija se cjelokupna aktivnost svodila na 30 minuta vježbe dnevno; pored toga, svaki od njih je bio smješten sa po jednim odraslim pritvorenikom. Ovakvo stanje je neprihvatljivo, i još jednom ukazuje da **Istražni zatvor u Sarajevu nije odgovorajući za smještaj maloljetnih pritvorenika.**⁵ Nedostatak osoblja i činjenica da prostorije sarajevskog suda gledaju na zatvorsko dvorište (koji je prije dvadeset godina uzeo dio zatvorskog prostora) ne može više biti izgovor i to šest godina otkako je CPT prvi put skrenuo na to pažnju.

Ista situacija je i u *zatvoru Zenica* gdje je još uvijek isti režim; istražni pritvorenici su zatvoreni u jednokrevetnim ćelijama po 23 sata dnevno i duže, sa

⁵ CPT je još prilikom svoje prve posjete aprila/maja 2003. skrenuo pažnju na nedostatak uslova u pritvoru za maloljetnike (vidi CPT/Inf (2004) 40, stav 105 i 106).

mogućnošću da se druže sa drugim pritvorenima samo jedan sat ili manje prilikom svakodnevnih vježbi na otvorenom.

Drugim riječima, niti jedan zahtjev predviđen članom 157. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine nije zadovoljen (npr. dva sata vježbanja na otvorenom dnevno), a da ne pominjemo nepoduzimanje bilo kojih mjera za razvijanje jednog smislenog režima. Ovaj nedostatak režima još više zabrinjava kad se ima u vidu da pritvorenici mogu ostati u Istražnom zatvoru u Sarajevu i više od dvije godine; na primjer, ova delegacije se susrela sa dvije žene, koje su bile u odvojenim ćelijama i koje su provele 27 i 28 mjeseci u istražnom zatvoru.

26. CPT poziva nadležne organe da hitno poduzmu korake i radikalno poprave stanje u pogledu pritvorenika u istražnim zatvorima. Cilj takve akcije je da se svim pritvorenima omogući da svaki dan provedu jedan razuman vremenski period van svojih ćelija, baveći se raznim svrsishodnim aktivnostima (aktivnostima u grupama; rad sa profesionalnim zanimanjima; obrazovanje; sport).

Dalje, treba odmah poduzeti korake kako svi istražni pritvorenici svaki dan imali dva sata fiskulture na otvorenom, u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine.

Odbor takođe poziva nadležne organe da svim maloljetnim pritvorenima obezbijede da budu smješteni odvojeno od odraslih zatvorenika (vidi tačku 40. dalje u tekstu), i da im se omoguće vaspitne i rekreacijske aktivnosti imajući u vidu specifične potrebe njihove starosne dobi. Fizičko obrazovanje treba da sačinjava glavni dio tog programa.

27. Za razliku od gore navedenog, CPT je zapazila permanentne napore da se presuđenim zatvorenima u zatvoru Zenica omogući jedan osmišljeni režim (kao što je obrada metala i razni obrazovni kursevi), i, u tom smislu, podržava organe da i dalje proširuju opseg edukacijskih, radnih i stručnih aktivnosti.

Pored toga što predstavljaju osnovni element u pripremi zatvorenika za njihovu reintegraciju u društvo, ove osmišljene aktivnosti doprinose pozitivnoj atmosferi u zatvoru i smanjenju nivoa nasilja među zatvorenima.

6. Zdravstvena zaštita

28. Čini se da je vrlo malo progressa od posjete iz 2007. godine učinjeno u promoviranju bolje koordinacije između federalnih ministarstava zdravlja i pravde u pogledu pitanja zdravstvene zaštite u zatvorima. Na nivou politike razvoja i kontrole, nije usvojen nijedan jednoobrazan set standarda u pogledu obuke osoblja zaduženog

za zdravstvenu zaštitu, lične i okolinske higijene, sprečavanja prenosivih zaraza, uloge doktora u vezi sa disciplinskim postupcima i razvojem zatvorske politike vezane za droge.

CPT ponovo naglašava svoju preporuku Ministarstvu zdravlja i Ministarstvu pravde Federacije Bosne i Hercegovine da zajednički unaprijede zdravstvenu službu, u skladu sa smjernicama navedenim u Izvještaju Vijeća Evrope za 2004. godinu⁶, i preporukama datim u izvještajima CPT-a tokom ranijih posjeta Bosni i Hercegovini.

29. U vezi sa odredbama o zdravstvenoj zaštiti, CPT delegacija je zapazila u oba zatvora, da sve zatvorenike pregleda doktor ili medicinski tehničar (muški) u roku od 24 časa po njihovom dolasku.

Popunjenost medicinskim kadrom u *zeničkom zatvoru* je poboljšana od 2007. godine sa imenovanjem ranijeg direktora, psihijatra, kao rukovodioca zdravstvene zaštite, što znači da sada postoje dva doktora sa punim radnim vremenom na 770 zatvorenika. U *istražnom zatvoru u Sarajevu*, nivo popunjenosti medicinskim kadrom i dalje je na zadovoljavajućem nivou od 2007 godine; međutim, zbog sigurnog odlaska ljekara opšte prakse, postoji zabrinutost što se tiče zdravstvene zaštite u zatvoru ubuduće.

CPT očekuje informaciju da je imenovan novi doktor u Istražnom zatvoru u Sarajevu.

30. Delegacija CPT-a je zapazila da se u *zatvoru Zenica* piše izvještaj nakon svakog ljekarskog pregleda zatvorenika koji ima neku povredu (na početku ili kasnije). Izvještaj sadrži rezultate pregleda (uključujući i fotografije svake povrede) i opis svih navoda koje je dotična osoba dala. U izvještaju su navedeni i ljekarski zaključci, a svaki zatvorenik ima pravo da dobije kopiju svog medicinskog kartona. Nadalje, ako su u pitanju navodi o zlostavljanju, informiše se direktor zatvora. Ovo predstavlja pozitivan pomak.

Za razliku od gore navedenog, u *Istražnom zatvoru Sarajevo*, sve povrede se registruju u medicinskom kartonu zatvorenika ali se ne šalju nikakve informacije direktoru zatvora ili javnom tužiocu. Pored toga, zatvorenici nemaju pravo pristupa svojim medicinskim kartonima, osim kada to dozvoli sudija.

CPT ponovo izražava svoju preporuku da se poduzmu mjere kako bi praksa u svim zatvorima širom Bosne i Hercegovine bila u skladu sa trostepenim postupkom koji je Odbor zagovarao u svojim ranijim izvještajima⁷.

⁶ „Ocjena zdravstvene zaštite u zatvorima BiH“; Zajednički CoE-EC program za BiH – implementacija post-pristupnih obaveza (2004).

⁷ Vidi tačku 69 izvještaja o posjeti BiH u 2007. godini (CPT (2007)33, u kojem CPT navodi da bilješka nakon medicinskog pregleda zatvorenika treba da sadrži:

Nadalje, u slučaju navodnog zlostavljanja za koje postoje objektivni medicinski nalazi, zdravstvena služba treba da o tome obavijesti nadležne organe radi daljeg postupanja. Pored toga, svi zatvorenici treba da imaju pristup svojim medicinskim kartonima, kao i da dobiju kopiju potrebnog dokumenta ako je traže.

31. CPT delegacija zapaža da još uvijek ne postoji koherentna i sveobuhvatna politika kontrole droga, uprkos kontinuiranoj pojavi ovisnosti od droge u oba zatvora u kojima je obavljena posjeta. Zapravo, izgleda da svaki zatvor ima svoj pristup ovisnicima o drogi; u *Istražnom zatvoru Sarajevo*, pritvorenici, koji su u zajednici bili na programu liječenja metadonom, mogu da nastave sa liječenjem u zatvoru; međutim, to nije slučaj sa *zatvorom u Zenici*, pošto direktor zdravstvene službe smatra da su takvi programi liječenja neefikasni, ukoliko ih ne prate multidisciplinarni timovi koji pružaju psiho-socijalnu podršku. Pored toga, u sarajevskom zatvoru se koristi tramadol kod bolesnika koji su na apstinenciji od heroina, dok je u zeničkom zatvoru ovaj lijek zabranjen ublažavanje opioidnih simptoma kod apstinencija.

CPT smatra da a prekidanje liječenja metadonom nije humano niti predstavlja dobru medicinsku praksu. Idealno bi bilo napraviti jedan dobro organizovan i integralan program liječenja od droge, koji bi bio prilagođen potrebama pojedinaca, što uključuje i savjetovanje. Ipak, dok se čeka na takav jedan program, osobama koje se šalju u zatvor treba omogućiti da nastave sa metadonskim liječenjem započetim u zajednici. U najmanju ruku, treba postepeno smanjivati doze metadona kako bi se izbjegli mučni simptomi zbog naglog prestanka liječenja.

U skladu sa navedenim primjedbama, **CPT ponovo preporučuje da se izradi jedna sveobuhvatana strategija pružanja pomoći svim zatvorenicima koji imaju problema sa drogom, koja bi bila jedan aspekt nacionalne strategija za borbu protiv droge. Pored toga, CPT preporučuje da se u zatvorima u Sarajevu i Zenici uvedu programi odvikavanja metadonom uz psiho-socijalnu podršku, kao i da ovakvi programi čine sastavni dio gore pomenute obuhvatne strategije. U svakom slučaju, ne smije se naglo prekidati već započeta terapija.**

32. CPT izražava izvjesnu zabrinutost u pogledu korištenja dvije ćelije sa tapeciranim zidovima u Paviljonu II *zatvora u Zenici*. Ove ćelije se koriste za držanje uznemirenih zatvorenika na kratko vrijeme (nekoliko sati), uz odobrenje doktora, dok se takav zatvorenik ne smiri. U praksi je zapažena drugačija situacija. Zapaženo je da doktor nije u svim slučajevima prethodno odobrio stavljanje u samicu, a da su zatvorenici uvijek držani duže od nekoliko sati u takvim sobama;

-
- i) rezime izjava koje je dotična osoba dala, a koje su relevantne za ljekarski pregled (uključivo i njegov iskaz o svom zdravstvenom stanju i sve navode o zlostavljanju),
 - ii) izvještaj o objektivnim medicinskim nalazima na bazi temeljitog pregleda, i
 - iii) ljekarski zaključci u skladu sa tačkom i) i ii), sa naznakama stepena podudarnosti svakog navoda i objektivnog medicinskog nalaza.

jedan zatvorenik je proveo 6 dana i 18 sati u jednoj od ćelija sa tapeciranim zidovima, dok je drugi proveo 5 dana. Slanje uznemirenih zatvorenika u medicinsku izolaciju treba biti što je moguće kraće.

CPT preporučuje da nadležni organi poduzmu potrebne korake i osiguraju da svako slanje zatvorenika u ćelije sa tapeciranim zidovima, prvo bude odobreno od strane ljekara ili se ljekar o tome odmah obavijeti radi davanja saglasnosti. Pored toga, preporuka je da se nijedan zatvorenik u takvim ćelijama ne drži duže od nekoliko sati, osim u veoma izuzetnim okolnostima.

7. Disciplina i interventne grupe

33. Disciplinske ćelije na prvom spratu Paviljona II u zatvoru Zenica su se renovirale u vrijeme posjete 2009. godine i o tome nema nekih posebnih komentara.

Međutim, kao što je bilo riječi u tački 8 gore u tekstu, tri ćelije (73b, 77 i 80), koje se u Istražnom zatvoru u Sarajevu koriste u disciplinske svrhe bile su istom lošem stanju kao i u vrijeme posjete 2007. godine, osim što su metalni kapci na prozorima uklonjeni i tako omogućili ulazak prirodne svjetlosti. Higijenski uslovi su takođe loši, a zatvorenici ne bi trebali da spavaju na podu, na madracima pored nepregrađenog toaleta koji je u istom nivou.

CPT poziva organe Bosne i Hercegovine da renoviraju ćelije za izolaciju u Istražnom zatvoru u Sarajevu i da ih ne koriste dok se ne završi renoviranje.

34. Delegacija CPT je ustanovila da zatvorenicima u disciplinskim ćelijama nije dozvoljeno da sjednu ili legnu na krevet tokom dužeg dijela dana; zaista, krevet je podignut uza zid tako da se ne može koristiti. U takvoj situaciji neophodno je da disciplinska ćelija ima odgovarajući namještaj za odmor koji dotičnom zatvoreniku omogućuju da sjedne u nekom udobnom položaju tokom dana. Delegacija je zapazila da disciplinske ćelije u *Istražnom zatvoru Sarajevo i zatvoru Zenica* nemaju takav namještaj za odmaranje; mali pričvršćeni stolac bio je neodgovarajući.

Treba takođe napomenuti da se delegacija sreća sa jednim zatvorenikom u disciplinskoj ćeliji u sarajevskom istražnom zatvoru, koji je imao trombozu na nogama, i koji je posjedovao nalaz da je potrebno da noge drži u podignutom položaju, pa ipak, nije mu dozvoljeno da legne na krevet (ili pod) tokom dana.

CPT preporučuje da se disciplinske ćelije u Istražnom zatvoru Sarajevo i zatvoru Zenica opreme sa odgovarajućim sredstvima za odmaranje tokom dana, kako je gore opisano. Nadalje, treba promijeniti pravila kako bi se zatvorenicima u disciplinskim ćelijama omogućilo da legnu na krevet tokom dana, ako to zahtijeva njihovo zdravstveno stanje. Ipak, CPT smatra da nema opravdanja za stavljanje kreveta pored zida u disciplinskim ćelijama tokom dana.

35. CPT delegacija je obaviještena o postojanju grupe zatvorskih stražara za hitne intervencije u *Istražnom zatvoru Sarajevo*, koje se pozivaju u slučaju nemira među zatvorenicima. Ova grupa ima crne uniforme bez ikakve identifikacije, i očigledno maskirne kape prilikom intervencija. Koliko se delegacija mogla uvjeriti, ne postoje nikakvi propisi o aktivnostima ove grupe, niti knjiga u kojoj su registrovane ove intervencije; niti je bilo koji član ove grupe ikad prošao kroz neku obuku u smislu osposobljavanja za vršenje ovih intervencija.

CPT ne dovodi u pitanje potrebu za postojanjem jedinica za specijalne intervencije u zatvorskim institucijama kao nekoj krajnjoj mjeri. Međutim, kod Odbora uvijek postoji velika doza nevjerice, kada kod ima priliku da se susretne sa aktivnostima grupe za specijalne intervencije koji ne nose identifikacijske oznake i imaju maske prilikom izvođenja operacija u nekoj zatvorskoj instituciji; očigledno je, da ovo može onemogućiti identifikaciju potencijalnog osumnjičenog u slučaju tvrdnji da je došlo do maltretiranja.

Shodno tome, CPT preporučuje da članovi odreda za intervencije u zatvorskim ustanovama treba da nose jasne oznake i ne smiju imati maskirne kape dok vrše svoje dužnosti. CPT isto tako preporuča da organi donesu precizna pravila i procedure za osnivanje i rad grupa za intervencije u zatvorima Bosne i Hercegovine. Pored toga, članovi interventnih timova treba da prođu odgovarajuću obuku koja će im koristiti u izvršavanju zadataka.

8. Žalbe i inspekcija

36. Sistem podnošenja žalbi je vrlo malo napredovao od posjete CPT delegacije 2007. godine. Pritvorenici u Istražnom zavodu u Sarajevu i u zatvoru u Zenici još uvijek ne znaju kako da ulože žalbu. Na primjer, zatvorenici ne znaju da se korespondencija adresirana na Ured ombudsmana ili Federalno ministarstvo pravde može predati zatvorskom osoblju u zatvorenim kovertama. Ne postoje ni zatvorene kutije za žalbe koje mogu koristiti zatvorenici.

Preporuka CPT-a je da svaki zatvorenik mora biti upoznat sa mogućnostima ulaganja žalbe, uključujući i pravo da vodi povjerljivu korespondenciju sa sudskim organima i organima za žalbe izvan zatvorskih institucija, kao i da se u zatvorima montiraju zatvoreni sandučići za žalbe.

37. CPT posebnu pažnju pridaje značaju redovnih posjeta svim zatvorskim institucijama od strane nekog neovisnog tijela koje ima ovlaštenje da primi – i, ako je potrebno, pokrene potrebne radnje – povodom žalbi zatvorenika, kao i da posjeti te prostorije. Nedavno formirani Ured Ombudsmana na državnom nivou ima mandat da vrši inspekcije na licu mjesta. U vrijeme posjete delegacije, ovaj ured je bio u fazi formiranja specijalne jedinice za zatvorska pitanja. Dva Ombudsmana su izvjestila

CPT delegaciju da namjeravaju posjetiti sve zatvore u Bosni i Hercegovini tokom 2009. godine, kao prvi korak u analiziranju situacije u državi.

CPT ohrabruje Ured Ombudsmana da izgradi kapacitete za nadzor nad zatvorskim institucijama, posebno u nedostatku neovisnog zatvorskog inspektorata.

9. Maloljetnici

38. CPT delegacija posjetila je *ново-osnovano posebno odjeljenje za maloljetnike izgrađeno na zatvorskom terenu u Istočnom Sarajevu*, koje je otvoreno u spetembru 2008. godine. To je objekat na dva sprata, izgrađen na prostranom otvorenom terenu i uključuje i igralište za mini fudbal i okruženo je visokom ogradom. U prizemlju su kancelarije za zatvorsko osoblje, učionica, trpezarija i telefonska govornica. Na prvom spratu su tri spavaonice i jedna prostorija za aktivnosti, kao i zajedničke prostorije sa tušem i WC-om, i jedna kancelarija za zatvorsko osoblje.

Zvanični kapacitet ovog odjela je 20, a u vrijeme posjete bila su samo četiri pritvorenika. Oni su bili smješteni u jednu spavaonicu od 28 m², koja je u dobrom stanju, čista, sa ventilacijom i prirodnim osvjetljenjem; svaki pritvorenik ima svoj privatni prostor koji se može držati pod ključem. Druge dvije spavaonice (sa 4 i 6 kreveta) bile su prazne.

Delegacija je informisana da se popuna osobljem sastoji od dva nastavnika, sportskog nastavnika, dva pedagoga, jednog psihologa i jednog socijalnog radnika kao i popuna od najmanje 3 zatvorska čuvara u svako doba.

Režim je raznolik i dozvoljava dnevno do 5 sati aktivnosti na otvorenom i dva i po sata razredne nastave. Ostatak dana pritvorenici mogu provesti u krugu odjeljenja, ali moraju biti u svojim sobama do 11 h uveče, a bude se svako jutro u 6.30 h.

39. Sva četiri zatečena pritvorenika su imala preko 18 godina, ali su osuđeni dok su još bili maloljetnici i treba da ostanu dok ne napune 23 godine. Svi su ranije bili u zatvoru za odrasle i mnogo su zadovoljniji uslovima u zatvoru za maloljetnike; mogla se osjetiti jedna opuštena atmosfera.

Ipak, Odbor ima određene nedoumice. Kao prvo, službeno označeni kapacitet od dvadeset mjesta je previsok za sadašnje prostorije; pri punom kapacitetu, soba za aktivnosti na prvom spratu morala bi se pretvoriti u spavaonicu, što bi sigurno ugrozilo mogućnosti obavljanja niza slobodnih aktivnosti koje su potrebne ovoj kategoriji zatvorenika. Dalje, ne postoje prostorije koje bi se koristile za smirivanje zatvorenika nakon nekog incidenta. Ovo su izazovi sa kojima će se suočiti kasnije,

ali bi ih trebalo razmotriti sada, posebno kad se ima na umu koliko je sredstava uloženo.

CPT bi bio zahvalan na komentarima nadležnih organa u vezi sa ovim pitanjima.

40. Govoreći generalno, CPT smatra da među-entiteske granice u Bosni i Hercegovini ne bi trebale da predstavljati prepreku da se maloljetni zatvorenici smjeste u zatvore koji imaju zadovoljavajuće uslove. U tom kontekstu, izgleda veoma upadljivo da, dok *zatvor za maloljetnike u Istočnom Sarajevu* ima slobodnih mjesta, dotle je režim koji imaju maloljetnici u *Istražnom zatvoru u Sarajevu* potpuno neodgovarajući, što je još jednom primjećeno tokom zadnje posjete, a situacija gdje je devet maloljetnika smješteno u pregrađenom hodniku u Paviljonu V *zatvora u Zenici* je daleko od idealnog privremenog rješenja.

Osnovni stav CPT-a je, da maloljetna lica lišena slobode, ne smiju biti smještena u institucijama za odrasle, nego u objektima specijalno izgrađenim za osobe njihovog uzrasta, koji mogu ponuditi režime formirane prema njihovim potrebama i osoblje koje je obučeno za rad sa mladim osobama. Kada se, u izuzetnim slučajevima, maloljetnici smjeste u institucije za odrasle, oni bi trebali da budu odvojeni od odraslih, u nekom distanciranom odjelu kao što je to slučaj u zatvoru Istočno Sarajevo. CPT dopušta neke argumente koji idu u korist toga da maloljetni zatvorenici učestvuju u aktivnosti van ćelija zajedno sa odraslima (uz obavezno nadgledanje od strane osoblja). Ipak, CPT vjeruje da rizik koji postoji za maloljetnike koji su smješteni u ćelije sa odraslim zatvorenicima su takvi, da se to ne bi trebalo dešavati.

CPT preporučuje da nadležni organi poduzmu mjere i osiguraju da se maloljetni pritvorenici drže u odgovarajućim uslovima, u smislu gore navedenih primjedbi.

B. Psihijatrijske institucije

1. Preliminarne primjedbe

41. Delegacija CPT-a je ponovo posjetila *Psihijatrijsku bolnicu na Sokocu*, fokusirajući se na Psihijatrijsko-forenzički odjel (FPU) i na odjeljenja sa akutnim muškim i ženskim pacijentima. Dana 11. maja 2009, u tom odjelu je bilo 73 pacijenta (od kojih je 23 pacijenta smješteno u zaključanom odjelu), a 24 pacijenta u muškom dijeljenju i 17 u ženskom odjeljenju za akutne slučajeve.

Ponovo je posjećen i *Forenzički odjel zeničkog zatvora* (FPA), u kojem su bila smještena 23 pacijenta u tek renoviranim prostorijama izvan zatvorskog kruga.

42. Ni u jednom od ova dva psihijatrijska odjela (Sokolac i Zenica) nije bilo pritužbi na zlostavljanje od strane osoblja; niti je delegacija bila obaviještena o nasilju između pacijenata u skorije vrijeme u bilo kojoj od ovih institucija.

2. Psihijatrijska klinika Sokolac

a. uslovi života

43. Delegacija je zapazila da su se uslovi života u zaključanim prostorijama Forenzičko-psihijatrijskog odjela neznatno popravili u odnosu na 2007. godinu, ali ukupni ambijent je ostao deprimirajući.⁸ S druge strane, pozitivno je, što su nekadašnje prijemne prostorije pretvorene u namjenske sobe za dnevni boravak, u koje forenzički bolesnici imaju direktan pristup i gdje mogu sjediti, pušiti i gledati televizijski program. Takođe, prostor je bio manje pretrpan, sa 23 pacijenta smještena u tri spavaonice i nije bilo slučajeva u zadnjih šest mjeseci da pacijenti dijele jedan krevet. Ipak, ove tri sobe su i dalje bile tijesne, kreveti su se dodirivali, nije bilo nikakvog prostora za lične stvari koji se drži pod ključem. Pacijentima bi trebalo obezbijediti takav prostor kako bi se podstakla njihova nezavisnost i lične stvari bile bezbjedne.

Nažalost, pacijenti i dalje rade vježbe na otvorenom, u jednom malom i ograđenom dijelu, sa nedovoljno prostora koji bi im dozvolio adekvatnu šetnju i koji nije zaštićen od loših vremenskih uslova.

44. *Muško odjeljenje sa akutnim bolesnicima* bilo je u postupku renoviranja u vrijeme posjete, nakon požara koji je uzrokovao jedan pacijent zapalivši svoj madrac. Pa ipak, delegacija je uspjela ustanoviti da je vrlo malo napretka učinjeno u odnosu na zapažanja iz 2007. godine; prenatrpanost je očigledna, dušeci (madraci) su još gorem stanju i kod mnogih nedostaju veliki komadi spužve ili imaju velike rupe, a u sanitarnim čvorovima je još uvijek slabo osvjetljenje i prozorska stakla razbijena. Dalje, još uvijek ne postoji ograđen siguran prostor za vježbe na otvorenom⁹, što znači da, pacijentima za koje se vjeruje da mogu potajno pobjeći, nisu dozvoljene vježbe na otvorenom.

Žensko odjeljenje sa akutnim bolesnicima je u zadovoljavajućem stanju i čisto je, ali su tri sobe i dalje natrane, gdje se neki kreveti dodiruju i nema prostora za lične stvari koji bi se mogao staviti pod ključ. Odjeljenje je veoma jednostavno i sivo, bez ikakvih ličnih detalja u spavaonicama ili dnevnoj sobi. Mali ograđeni

⁸ Vidi CPT (2007) 33, stav 88, radi opisa odjela koji je pod ključem u Forenzičko-psihijatrijskom odjeljenju.

⁹ Vidi CPT/Inf (2004) 40, paragraf 126 o izvještaju iz 2003. god

prostor uz odjeljenje potpuno je neodgovarajući za dnevnu fiskulturu na otvorenom. Potrebno je napraviti drugačiji aranžman.

45. CPT ponovo preporučuje da organi Bosne i Hercegovine poduzmu potrebne korake i poboljšaju životne uslove u Psihijatrijsko-forenzičkom odjelu i muškim i ženskim odjeljenjima sa akutnim bolesnicima, a posebno:

- da se u spavaonicama održava prihvatljiv broj bolesnika (najmanje 4 m² prostora po jednom pacijentu);
- da se obezbijedi bolja oprema i natpisi i oznake u dnevnim sobama i spavaonicama odjeljenja koja se drže pod ključem;
- da se zamijene svi dotrajali madraci i stakla koja nedostaju i da se nabave najlonski prekrivači za duške kod pacijanata sa inkontinencijom;
- da se svakom pacijentu obezbijedi prostor za lične stvari koji se može zaključati;
- da se razmotre mogućnosti rekreacionih vježbi na otvorenom za pacijente koji se drže u odjeljenjima pod ključem, tako da svi pacijenti imaju koristi od vježbi u komfornijem okruženju, koje će imati i zaklon od loših vremenskih uslova.

46. CPT sa zadovoljstvom zapaža da je nakon mnogo godina izgrađen novi objekat za smještaj bolničkog restorana i obezbijeden prostor za obučavanje osoblja. **CPT bi volio da bude obaviješten o datumu kad se restoran počeo koristiti.**

b. Osoblje i tretman

47. Nivo popunjenosti osobljem na Psihijatrijsko-forenzičkom odjelu popravio se u odnosu na 2007. godinu, kada je zaposlen treći psihijatar radi pomoći u liječenju pacijanata u otvorenom odjeljenju. Sada su angažovane i danju i noću tri medicinske sestre u svakom od otvorenih i zatvorenih odjeljenja. Nešto je redukovan broj stražara, tako da je uvijek po jedan na dužnosti, a drugi povremeno, nakon uvođenja CCTV sistema (video nadzora) na Forenzičko-psihijatrijskom odjelu i novog zakonskog propisa po kojem takvo osoblje ne smije ulaziti u zatvoreno odjeljenje Forenzičko-psihijatrijskog odjeljenja. Zbog toga se medicinsko osoblje na tom odjelu osjeća pomalo nesigurno, pošto ima samo nekoliko muških bolničara i ne postoji nikakva vrsta obuke uz rad, koja bi osoblju omogućila da uspješno reaguje u slučaju nasilnih situacija.

Nivo popunjenosti u muškom odjelu sa akutnim bolesnicima nije se mijenjao; popunjenost bolničarkama mogla bi se pojačati, a trebalo bi angažovati još jednog psihijatra na odjeljenju. Što se tiče ženskog odjela za akutne bolesnike, sasvim je dovoljan jedan psihijatar i jedanaest bolničarki za broj i profil pacijanata.

Sadašnji nivo popunjenosti nije dovoljan za uspostavljanje kompletnog terapijskog ambijenta koji se sastoji od širokog spektra fizičkih, psiholoških, socijalnih i profesionalnih aktivnosti.

CPT preporučuje da nadležni organi urade reviziju nivoa popunjenosti osobljem u Psihijatrijskoj klinici Sokolac u svjetlu gore datih preporuka.

48. Općenito, delegacija CPT-a je zapazila nedostatak morala u Psihijatrijskoj bolnici Sokolac u vrijeme njene posjete 2009. godine, koji je dijelom bio povezan sa neizvješnošću zbog budućeg usmjerenja bolnice i tretmana pacijenata. **U vrijeme institucionalne tranzicije, još je važnije da se rukovodstvo bolnice angažuje zajedno sa osobljem i zajednički osmisli jasnu viziju budućnosti institucije.**

49. Delegacija je zapazila da se vrlo malo radi na poboljšanju liječenja bolesnika i brige o njima u zatvorenim odjeljenjima u klinici Sokolac. U dokumentima koje je delegacija pregledala, nisu se mogli naći planovi za individualne tretmane. Terapija lijekovima je i dalje jedini oblik liječenja koji se primjenjuje kod pacijenata u zatvorenom dijelu Forenzičko-psihijatrijskog odjela, i u muškom i ženskom odjelu sa akutnim pacijentima. Dalje, pacijenti redovno provode 22 sata dnevno unutar zaključanih prostorija na FPU odjelu i, kada se ne izvode na vježbe na otvorenom, neprestano borave u sobi. U odsustvu bilo kakvog strukturiranog programa liječenja, jedina aktivnost pacijenata je gledanje tv programa u prostorijama za dnevni boravak.

Nasuprot tome, treba pohvaliti napore koji su učinjeni u otvorenom dijelu Forenzičko-psihijatrijskog odjela na izradi pisanih programa za individualne tretmane pacijenata koji uključuju multidisciplinarni prilaz (kao i revizije slučajeva), na nastojanjima da se ponudi grupna terapija i značajan uspjeh kod aktivnih pacijenata koji su otpušteni. Takav individualiziran tretman treba koristiti kod svih pacijenata u Psihijatrijskoj bolnici Sokolac.

CPT Odbor preporučuje još jednom da se za svakog pacijenta napravi plan liječenja u odjelima koje CPT posjetio i da se uloži veći napor na razvijanju psiho-socijalne rehabilitacije, uključujući i programe na prevenciji ponavljanja krivičnih djela kod pacijenata na Forenzičko-psihijatrijskom odjelu.

c. Sredstva vezivanja i izolacija

50. Delegacija je zapazila nema čestog pribjegavanja vezivanju i da su kožni kaiševi u potpunosti zamijenili metalne lisice kao sredstvo vezivanja i da postoji poseban registar u kojem se vodi takva evidencija. Ipak, izvjesni nedostaci se još uvijek primjećuju; npr. pacijenti se i dalje vezuju za svoje krevete, pred svim pacijentima i bez direktog nadzora od strane osoblja. Još uvijek nema pisanih propisa o vezivanju nasilnih ili uznemirenih pacijenata u bolnici Sokolac. Za izradu pravila

vezivanja veoma je važno učešće i osoblja i rukovodstva. Takva pravila moraju jasno naznačavati koja sredstva za vezivanje se mogu koristiti, kada se mogu primijeniti, praktična sredstva za primjenu, potreban nadzor i korake koje treba poduzeti kada prestane primjena mjere vezivanja.

Ova pravila treba takođe da sadrže poglavlja koja se odnose na druga važna pitanja, kao: obučavanje osoblja, vanjski i unutrašnji mehanizmi izvještavanja; i obavješavanje o izvršenom zadatku. Po mišljenju CPT-a, takva sveobuhvatna politika ne predstavlja samo glavnu podršku osoblju, nego takođe pomaže da pacijenti i njihovi staratelji ili opunomoćenici razumiju logiku koja stoji iza mjere vezivanja koje može odrediti.

CPT ponavlja svoju preporuku da se izrade pravila koja se odnose na mjere vezivanja i to što je moguće prije, imajući u vidu gore navedene primjedbe.

51. Delegacija je zapazila da se nedavno počela koristiti soba za izolaciju problematičnih pacijenata u muškom odjeljenju za akutne bolesnike. **CPT Odbor bi želio da vidi pravilnik o upotrebi sobe za izolaciju.**

d. zaštitne mjere

52. Što se tiče prisilnog smještaja u redovne psihijatrijske ustanove u Republici Srpskoj, izgleda da Komisija za zaštitu lica sa duševnim smetnjama još uvijek nije počela s radom, usprkos jasne obaveze po Zakonu o pitanjima kao što su, pristanak na liječenje, efikasno prav na žalbu zbog prisilnog smještaja u psihijatrijsku ustanovu, informacije koje se odnose na prava pacijenata i prirodu i nuspojave predloženog liječenja, itd., iz 2004. Pored toga, Komisija ima mandat da prima pritužbe od pacijenata i da postupa po tim pritužbama. **CPT ponovo preporučuje da se poduzmu hitne mjere kako bi Komisija u doglednoj budućnosti počela sa radom.**

53. CPT je i dalje zabrinut zbog prakse o kojoj je bilo riječi i u izvještaju iz 2007. godine, gdje su gotovo svi pacijenti primljeni u muško odjeljenje za akutne bolesnike u Psihijatrijskoj bolnici Sokolac na bazi dobrovoljnog pristanka na liječenje, pošto im je rečeno da će, u slučaju smještaja bez njihovog pristanka, morati provesti tri mjeseca umjesto tri sedmice na klinici. Zato ne iznenađuje da, u vrijeme posjete 2009. godine, nijedan od 24 pacijenta nije bez svog pristanka smješten za zatvoreno muško odjeljenje za akutne bolesnike; međutim, u stvarnosti, velika većina pacijenata nisu mogla slobodno napustiti kliniku i, shodno tome, treba da budu kategorisani pacijenti bez dobrovoljnog pristanka sa primjenom odgovarajućih zaštitnih mjera. CPT ponavlja svoju preporuku da se sve procedure za smještaj na Muško akutno odjeljenje revidiraju i da se sva lica na odjeljenje primaju u skladu sa zakonom.

54. Što se tiče pacijenata Psihijatrijsko-forenzičkog odjeljenja u bolnici Sokolac, koji su tu smješteni na osnovu sudskog naloga, delegacija je dobila informacije da pacijentima nije dozvoljeno da se žale zbog smještaja u bolnicu i da samo ordinirajući psihijatar ima pravo da sudu uputi prijedlog za produženje smještaja ili otpuštanje pacijenta. **CPT želi da dobije informacije o tome na koji se način forenzičko psihijatrijski pacijenti mogu žaliti na upućivanje u bolnicu.**

55. Delegacija je zapazila tokom posjete da se još uvijek može prepisivati terapija liječenja bez pristanka pacijenta. Po mišljenju CPT-a, pacijenti treba da budu u poziciji da daju svoj pristanak na tretman. Smještanje nekog lica u psihijatrijsku bolnicu bez njegovog dobrovoljnog pristanka, bilo da se radi o običnom bolesniku ili forenzičkom pacijentu, ne treba tumačiti kao određivanje liječenja bez njegovog pristanka. Iz toga proizilazi da svaki kompetentni pacijent, koji se smješten uz njegovu saglasnost ili bez nje, mora imati priliku da odbije liječenje ili bilo koju drugu liječničku intervenciju. Svako odstupanje od ovog osnovnog principa mora se bazirati na zakonu i odnositi se samo na jasno i strogo definisane izuzetne slučajeve. Pristanak na liječenje se smatra dobrovoljnim i informisanim pristankom, ako je baziran na potpunim, tačnim i detaljnim informacijama o stanju pacijenta i predloženom liječenju. Shodno tome, svaki pacijent treba biti dosljedno obaviješten o svom zdravstvenom stanju i tretmanu koji se za njega predlaže. Takođe, takav pacijent mora biti obaviješten o rezultatima nakon završenog tretmana.

CPT ponovo predlaže da se uspostave procedure koje uvode princip pristanka na liječenje, za sve pacijente, pa i one koje su u bolnicu smještene bez svojevolljnog pristanka.

56. CPT je sa zadovoljstvom zapazio da su montirani zatvoreni sandučići za pritužbe pacijenata, koje jednom mjesečno razmatra komisija sačinjena od internog osoblja. **Ipak, ovaj interni mehanizam za pritužbe treba dopuniti jednim vanjskim tijelom za nadzor i pritužbe.**

Nažalost, pacijentima i njihovim porodicama se još uvijek, prilikom prijema, ne dijele brošure sa uvodnim informacijama o instituciji i pravima pacijenta. **CPT ponovo predlaže da se takve brošure dijele pacijentima i njihovim porodicama. Pacijentu, koji nije u stanju da razumije ovakve informacije, treba pružiti odgovarajuću pomoć i objašnjenja.**

3. Forenzičko-psihijatrijsko odjeljenje zatvora Zenica¹⁰

¹⁰ CPT je prvi put posjetio Forenzičko-psihijatrijski odjel 2003. godine (vidi CPT/Inf(2004) 40, tačka od 84 do 100).

57. Dan prije posjete delegacije, 23 pacijenta Forenzičko psihijatrijskog odjela prebačeno je iz odjela visokog stepena sigurnosti (Paviljon VI) u nedavno renovirani objekat koja se nalazi izvan glavnog zatvorskog zida. Novo odjeljenje ima 6 spavaonica, trpezariju, ambulantu, sanitarni čvor i jednu dvokrevetnu sobu za izolaciju; tu je i veliko ograđeno dvorište za fiskulturu, kojem je još potreban pokriveni prostor radi hlada i zaštite od loših vremenskih uslova.

58. Ovi novi životni uslovi svakako predstavljaju poboljšanje za pacijente koji su izdržali skoro deset godina u Paviljonu IV, i odjelu visoke sigurnosti tokom privremenog smještaja. Novi objekat pruža smještaj u manjim grupama što predstavlja ključni faktor u očuvanju/ponovnom uspostavljanju pacijentovog digniteta, kao i za psihološku i socijalnu rehabilitaciju pacijenata. Ipak, ovaj novi objekat ne obezbjeđuje adekvatan ambijent za zdravstvenu brigu sadašnjeg broja pacijenata; sobe su natrpane i po četiri pacijenta je smješteno na 12 m², i ne postoji dnevni boravak ili prostor za grupnu terapiju.

Nažalost, nema nikakvog pomaka u pogledu liječenja, gdje je farmakoterapija još uvijek glavni oblik terapije. Cjelokupan prilaz i dalje predstavlja sputavanje i obuzdavanje, s vrlo malo individualne slobode i bez planova za individualno liječenje kao i nemogućnost bilo kakve psihološke i profesionalne terapije. Glavne promjene u odnosu na raniju situaciju odnose se na činjenicu da pacijenti sada imaju pristup prostranom dvorištu tokom cijelog dana, i to što svaka soba ima TV aparat.

Nedostatak kvalifikovanog osoblja u ovom odjelu predstavlja ozbiljnu zabrinutost. Osoblje se još uvijek svodi na jednu glavnu sestru tokom sedmice, uz dva honorarna psihijatra, što znači, da tokom najvećeg dijela sedmice pacijente nadgleda samo zatvorski stražar. Bolničko osoblje treba hitno pojačati sa adekvatno obučanim sestrama, tako da čuvari ne moraju više biti prisutni unutar odjeljenja. Isto tako, treba uložiti napore da se obezbijedi multidisciplinarno osoblje klinike (npr. socijalni radnik, profesionalni terapeut, psiholog).

CPT poziva vlasti Federacije Bosne i Hercegovine (Ministarstva zdravlja, pravde i socijalne zaštite) da poduzmu korake za poboljšanje životnih uslova, liječenja i popunjenost osobljem u ovom odjelu, u svjetlu gore iznesenih primjedbi.

59. CPT smatra da bi životni uslovi, kao i njega pacijenata bili bolji kada bi broj pacijenata bio manji. U tom smislu delegacija primjećuje da je osoblje uvjereno da, više od trećine od sadašnja 23 pacijenta može biti zbrinuto u zajednici, kao i mnogi drugi koji se mogu zbrinuti u alternativnim objektima kao što su domovi za socijalno staranje; npr. nema nikakvog opravdanja držati jednog nemoćnog pacijenta od 84 godine u takvom objektu.

CPT savjetuje vlastima Federacije Bosne i Hercegovine da traže od nadležnih centara socijalnog staranja i sudova (koji su odgovorni za pacijente)

da zatraže reviziju bolničkih potreba za sve pacijente, da osiguraju da se pacijenti, koji se mogu bezbijedno smjestiti na druga mjesta, ne zadržavaju u forenzičkom odjelu duže nego što je potrebno. CPT želi povratne informacije o rezultatima te revizije, sa navedenim brojevima pacijenata koji ostaju na forenzičkom odjelu, a koji će biti prebačeni u institucije socijalnog staranja, i koliko će ih biti vraćeno u zajednicu, kao i planirane rokove.

4. Jedinstvena forenzičko-psihijatrijska ustanova u Bosni i Hercegovini

60. Već niz godina postoji rasprostranjeno mišljenje da su uslovi za život i liječenje u Forenzičko-psihijatrijskom odjelu zatvora Zenica u potpunosti neodgovarajući. Nažalost, iako prebacivanje pacijenata u novi objekat predstavlja neke pozitivne promjene, ostaje još mnogo toga da se unaprijedi.

Što se tiče Forenzičko-psihijatrijskog odjela na klinici Sokolac, CPT je bio kritičan u pogledu uslova i tretmana bolesnika prilikom ranijih posjeta. Nalazi posjete u 2009. godini ukazuju da ni danas uslovi nisu mnogo bolji, a da postojeći objekat uopšte nije odgovarajući za ovu kategoriju pacijenata.

61. U svom izvještaju iz 2007, CPT je napomenula da Bosna i Hercegovina trenutno ne posjeduje finansijske uslove, kao ni stručnjake za vođenje dva odvojena forenzičko-psihijatrijska odjeljenja, koja bi bila u mogućnosti da pruže odgovarajuću brigu i liječenje za kategoriju pacijenata koji su u njoj smješteni. Shodno tome, CPT je pozdravio očiglednu spremnost da se ovi postojeći odjeli zamijene jednim zajedničkim objektom na nivou države. Istovremeno, CPT je urgirao usvajanje jednog multi-profesionalnog strateškog planiranja koje bi rukovodilo implementacijom tako kompleksnog i važnog projekta.

62. Tokom posjete 2009. godine, delegacija CPT-a je informisana da taj projekat neće biti institucija na nivou države, nego na nivou Republike Srpske, koja je predviđena za čuvanje i liječenje pacijenata iz cijele države. Koncept i izvedba ove institucije na prostoru bivše vojne bolnice u Sokocu ostali su isti. Urađen je Memorandum o razumijevanju i dostavljen vladama Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Vijeću ministara Bosne i Hercegovine na odobrenje. Ovaj memorandum, između ostalog, reguliše da nadležni centar socijalnog staranja snosi troškove smještaja u novu instituciju i da svaki centar sam odlučuje da li pacijenta treba slati u novu forenzičko-psihijatrijsku ustanovu.

Usvajanje ovog Memoranduma od sve tri strane omogućit će da se donacija od 2.7 miliona švicarskih franaka za izgradnju ove nove institucije deblokira. Međutim, CPT i dalje brine to što još uvijek nema multi-profesionalnog strateškog planiranja, koje uključuje sve relevantne zainteresovane strane, tako da se osigura da predloženi novi objekat pruža zadovoljavajuće i sigurne uslove, da je adekvatno popunjen osobljem i da ima odgovarajuća sredstva financiranja. Što se tiče osoblja u

budućem objektu, veoma je važno da organi zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj učine zajedničke napore u angažiranju kvalifikovanog osoblja iz cijele zemlje.

CPT se nada iscrpnoj informaciji o uvođenju multi-profesionalnog strateškog planiranja u pogledu radova na renoviranju kao i u pogledu predloženog angažovanja osoblja.

DODATAK

SPISAK PREPORUKA, PRIMJEDBI I POTREBNIH INFORMACIJA KOJI JE DOSTAVIO CPT

Saradnja

primjedbe

CPT je uvjeren da će organi vlasti ubuduće osigurati da informacije koje se odstavljaju u odgovorima Odboru budu tačne (tačka 8.)

Zatvorske institucije

Zlostavljanje

preporuke

Nadležni organi moraju permanentno slati osoblju u Istražnom zatvoru Sarajevo i zatvoru u Zenici jasne poruke da fizičko zlostavljanje zatvorenika nije dozvoljeno i da će biti strogo kažnjavano (tačka 12);

Nadležni organi treba da naprave jedan iscrpan plan za rješavanje pojava nasilja u odnosima između zatvorenika u zatvoru Zenica, kao što je detaljno prikazano u tačkama 50. i 51. Izvještaja iz 2007. g. (tačka 14);

Zatvorski organi treba da nastave sa otkrivanjem i praćenjem pojava uznemiravanja i nasilja među zatvoreniciima (tačka 15);

Tužilac treba da uradi detaljnu istragu slučajeva koji su mu dostavljeni od strane zatvorske službe (tačka 15).

Zahtjevi za dostavu informacija

Treba dostaviti informacije o poduzetim istražnim mjerama i rezultatima istrage, uključujući i sve disciplinske mjere vezane za povrede koje su nanesene zatvoreniku koji boluje od epilepsije, o čemu je bilo riječi u tački 13 (tačka 15).

Odjel visoke sigurnosti u zatvoru Zenica

preporuke

Nadležni organi treba da osiguraju potrebna sredstva za otvaranje drugog odjela visoke sigurnosti u zatvoru Zenica, i da, prilikom realizacije ovog odjela i njenog rukovodstva, vode računa o primjedbama koje su navedene u tački 18 (tačka 18);

Treba poduzeti odgovarajuće mjere radi uspostavljanja jednog svrsishodnog načina rada za sve zatvorenike, kao i radi dopunjavanja nivoa popunjenosti osobljem u postojećem odjelu visoke sigurnosti u zatvoru Zenica (tačka 18);

Treba osigurati jasnu pravnu osnovu, zajedno sa odgovarajućim zaštitnim mjerama i definisanim postupkom procjene za smještaj zatvorenika u odjel visokog stepena sigurnosti u zatvoru Zenica, u svjetlu primjedbi iznesenih u tački 19 (tačka 19).

Popunjenost osobljem u zatvoru Zenica

preporuke

Federacija Bosne i Hercegovine treba poduzeti odgovarajuće korake radi obezbjeđenja finansiranja za hitno zapošljavanje još 40 zatvorskih stražara, i nakon toga, izvršiti procjenu koliko još osoblja je potrebno da bio zatvor bio siguran i bezbjedan (tačka 21);

Vlasti treba da ustanove jednu sveobuhvatnu politiku ljudskih resursa za osoblje zatvora Zenica, koja bi obuhvatala početnu obuku, kurseve usavršavanja i specijalističke kurseve, kao i stalnu podršku (tačka 22).

Zahtjevi za dostavu informacija

Dostava informacija o organizovanju obuke na entitetskom nivou i nivou države (tačka 22).

Zatvorski uslovi u posjećenim zatvorima

preporuke

Da se nadležni organi uključe u program renoviranja ćelija u sarajevskom istražnom zatvoru (tačka 24);

U Istražnom zatvoru Sarajevo i zatvoru Zenica osigurati da svaki zatvorenik ima minimalno 4 m² ličnog prostora u ćelijama sa više zatvorenika (tačka 24);

Nadležni organi treba da poduzmu hitne mjere da radikalno poboljšaju aktivnosti zatvorenika u istražnom zatvoru. Cilj je da se svim zatvorenicima omogući da dobar dio dana provode izvan svojih ćelija, zaokupljeni različitim korisnim i usmjerenim

aktivnostima (grupne aktivnosti; rad – poželjno u struci; obrazovanje; sport) (tačka 26);

Odmah poduzeti korake da sva lica u istražnom zatvoru imaju svakog dana po dva sata gimnastike na otvorenom, u skladu sa odredbama Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (tačka 26);

Nadležni organi moraju osigurati da se svi maloljetnici koji su smješteni u institucijama za odrasle, odvoje od odraslih, i da im se ponude obrazovne i rekreacijske aktivnosti koje su vezane za specifične potrebe njihovog uzrasta. Fizičko obrazovanje treba da čini glavni dio tog programa (tačka 26).

primjedbe

Istražni zatvor u Sarajevu nije podesan za smještaj maloljetnika (tačka 25);

Vlasti treba da još prošire izbor obrazovnih, radnih i profesionalnih aktivnosti u zatvoru Zenica (tačka 27).

Zdravstvena zaštita

preporuke

Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine treba zajednički da poduzmu potrebne akcije za poboljšanje zatvorskih službi za zdravstvenu zaštitu u skladu sa smjernicama koje je u svojoj procjeni iz 2004. godine dalo Vijeće Evrope kao, i sa preporukama iz CPT izvještaja o ranijim posjetama BiH (član 28);

Treba poduzeti korake kako bi se osiguralo da praksa u svim zatvorima Bosne i Hercegovine bude u skladu sa trostepenim postupkom koji je Odbor predlagao u svojim ranijim izvještajima, a koji se odnose na bilješke napravljene nakon ljekarskog pregleda zatvorenika. Isto tako, ako za tvrdnje o zlostavljanju postoje objektivni medicinski dokazi, zdravstvena služba mora o tome obavijestiti nadležni organ radi daljeg postupanja (tačka 30).

Svi zatvorenici moraju imati pravo pristupa vlastitim zdravstvenim kartonima i mora im se dati kopija tog kartona ako zatraže (tačka 30);

Potrebno je izraditi detaljnu strategiju za pružanje pomoći svim zatvorenicima koji imaju problema sa drogom, koja bi predstavljala jedan vid nacionalne strategije u borbi protiv droge (tačka 31);

U Istražni zatvor u Sarajevu i zatvor u Zenici treba uvesti program liječenja metadonom uz psiho-socijalnu podršku. Ovakvi programi mogu predstavljati

sastavni dio sveobuhvatne državne strategije u borbi protiv droge. Nikada se ne smije naglo prekidati već započeto liječenje (tačka 31);

Nadležni organi moraju poduzeti potrebne mjere da se prvo osigura saglasnost ljekara za smještaj pacijenta u ćelije sa tapeciranim zidovima u zatvoru Zenica, ilki se ljekar mora hitno obavijestiti o takvom smještaju kako bi se dobilo njegovo odobrenje. Isto tako, nijedan pacijent se ne smije držati u takvoj ćeliji više od nekoliko sati, osim nekim vrlo izuzetnim okolnostima (tačka 32).

zahtjevi za dostavu informacija

Potrebno je potvrditi da je angažovan doktor kao zamjena u Istražnom zatvoru u Sarajevu (tačka 29).

Disciplina i zatvorske grupe za intervenciju

preporuke

Vlastima Bosne i Hercegovine da se izvrši renoviranje ćelija za izolaciju u Istražnom zatvoru Sarajevo, i da se te ćelije ne koriste dok ne budu renovirane (tačka 33);

Disciplinske ćelije u Istražnom zatvoru Sarajevo i zatvoru Zenica treba da budu opremljene odgovarajućim sredstvima za odmor kao što je opisano u tački 34, i koje zatvorenik može koristiti tokom dana. Isto tako, treba dopuniti postojeća pravila, što bi zatvorenicima u disciplinskim ćelijama omogućilo da legnu na krevet tokom dana, ako to zdravstveno stanje zatvorenika zahtijeva (tačka 34);

Članovi grupa za zatvorske intervencije moraju imati jasne oznake i ne smiju nositi maskirne kape dok vrše svoju dužnost (tačka 35);

Vlasti treba da donesu precizna pravila i procedure za osnivanje i rad svake takve grupe u zatvorima širom Bosne i Hercegovine. Članovi takvih grupa moraju proći kroz profesionalnu obuku u pogledu zadataka koje obavljaju (član 35).

primjedbe

CPT smatra da ne postoji nikakvo opravdanje za dizanje kreveta uza zid u disciplinskim ćelijama tokom dana (tačka 34).

Žalbe i inspekcija

preporuke

Svaki pritvorenik mora biti obaviješten o mogućnostima podnošenja žalbe, kao i o pravu da vrši prepisku povjerljive prirode sa sudskim organima ili organima za žalbe izvan zatvora. Zatvorene kutije za žalbe moraju se montirati u zatvorima (tačka 36).

Primjedbe

CPT želi da ohrabri Ured obudsmara da proširi razvije kapacitet za nadzor nad zatvorima, posebno u odsustvu jednog neovisnog zatvorskog inspektorata (tačka 37).

Maloljetnici

Preporuke

Nadležni organi Bosne i Hercegovine treba da poduzmu korake da svi maloljetni pritvorenici budu smješteni u odgovarajućim uslovima, u skladu sa primjedbama iznesenim u tački 40 (tačka 40).

zahtjevi za dostavu informacija

Potrebno je dostaviti komentare nadležnih organa po pitanjima pokrenutim u tački 39. koja se odnose na samostalni objekat za maloljetnike u okviru zatvora u Istočnom Sarajevu (tačka 39).

Psihijatrijske institucije

Psihijatrijska bolnica Sokolac

preporuke

Preporuka vlastima Bosne i Hercegovine da poduzmu mjere radi poboljšanja uslova u Forenzičko-psihijatrijskom odjelu i Muškom i Ženskom odjelu za akutne pacijente, a posebno:

- da broj pacijenata u sobama bude na prihvatljivom nivou (svaki pacijent treba da ima najmanje 4 m²);
- da su sobe za dnevni boravak bolje opremljene i obilježene raznim oznakama i natpisima, kao i odjeljenja koja su pod ključem;
- da se zamijene sve dušeci koji su u lošem stanju i razbijena stakla na prozorima i da se nabave najlonski pokrivači na dušecima radi pacijenata koji pate od inkontinencije;
- da svaki pacijent ima neki lični prostor koji se može zaključati i u kojem će držati svoje stvari;
- da se razmotre načini da se pacijentima iz zatvorenog muškog i ženskog akutnog odjeljenja omogući da rade fiskulturu na otvorenom prostoru, tako da

svi pacijenti mogu imati koristi od boravka u tako velikom prostoru, koji bi istovremeno bio i zaklonjen od loših vremenskih prilika (tačka 45);

Nadležni organi treba da razmotre nivo popunjenosti osobljem u Psihijatrijskoj klinici Sokolac kako bi se u potpunosti uspostavio potreban terapijski ambijent koji se sastoji od širokog spektra fizičkih, psiholoških, socijalnih i profesionalnih aktivnosti (tačka 47);

Treba napraviti individualne planove za liječenje pacijenata u jedinicama u kojima je delegacija bila u posjeti, kao i hitno napraviti programe psiho-socijalne rehabilitacije, kao i programe za sprečavanje pacijenata da ponovo počine krivična djela (tačka 49);

Treba bez odlaganja donijeti propise o postupanju i vezivanju nasilnih ili uznemirenih pacijenata, imajući u vidu primjedbe iz tačke 50 (tačka 50);

Poduzeti hitne mjere da Komisija za zaštitu lica sa mentalnim poremećajima počne sa radom u bliskoj budućnosti (tačka 52);

Revidirati procedure za prijem u muško odjeljenje za akutne pacijente i osigurati da se sva lica na to odjeljenje primaju u skladu sa zakonom (tačka 53);

Uspostaviti proceduru koja uključuje i princip pristanka na liječenje za sve pacijente, uključujući i one koji su smješteni protiv svoje volje (tačka 55);

Svim pacijentima i članovima njihovih porodica treba obezbijediti brošure o svakodnevnom životu i radu ustanove i o pravima pacijenata. Pacijentima koji nisu uspjeli da razumiju brošuru treba pomoći u tome (tačka 56).

primjedbe

U vrijeme institucionalne tranzicije, još je od veće važnosti da se rukovodstvo bolnice Sokolac angažuje zajedno sa osobljem i zajednički osmisle jasnu viziju budućnosti institucije (tačka 48);

Interni mehanizam za pritužbe u Psihijatrijskoj bolnici Sokolac treba dopuniti jednim vanjskim tijelom za nadzor i pritužbe (tačka 56).

Zahtjevi za dostavljanje informacija

CPT očekuje informaciju o datumu kada su pacijenti počeli objedovati u novom bolničkom restoranu (tačka 46);

CPT očekuje primjerak pravilnika ili propisa za korištenja soba za izolaciju u muškom i ženskom odjeljenju za akutne bolesnike (tačka 51);

Informacija o načinu na koji pacijenti mogu da se žale zbog smještaja u Psihijatrijsku bolnicu Sokolac (tačka 54).

Forenzičko-psihijatrijska jedinica u zatvoru Zenica

preporuke

Organima vlasti Federacije Bosne i Hercegovine (Ministarstva zdravlja, pravde i socijalne zaštite) da poduzmu korake za poboljšanje uslova u odjelu, liječenja i popunjenosti osobljem u ovom odjelu, u svjetlu primjedbi iznesenih u tački 58 (tačka 58);

Preporuka vlastima Federacije Bosne i Hercegovine da traže od nadležnih centara socijalnog staranja i sudova (koji su odgovorni za pacijente) da naprave formalan zahtjev za reviziju bolničkih potreba za sve pacijente, da osiguraju da se pacijenti, koji se mogu bezbijedno smjestiti na druga mjesta, ne zadržavaju u forenzičkom odjelu duže nego što je potrebno (tačka 59).

Zahtjevi za dostavljanje informacija

Informacija o rezultatu gore pomenute revizije (tačka 59), sa detaljnim podacima koliko pacijenata treba da ostane u Forenzičko-psihijatrijskoj jedinici, koliko ih treba poslati u domove za smještaj i socijalno staranje i koliko će ih biti vraćeno u zajednicu, kao i planirane rokove (tačka 59).

Jedinstvena forenzičko-psihijatrijska institucija u Bosni i Hercegovini

zahtjevi za dostavljanje informacija

CPT se nada iscrpnoj informaciji o uvođenju multi-profesionalnog strateškog planiranja u pogledu radova na renoviranju kao i u pogledu predloženog angažovanja osoblja za potrebe nove forenzičko-psihijatrijske institucije u Bosni i Hercegovini (tačka 62).